

Oponentský posudek diplomové práce Michaely Paldusové
Postavení číslovek v systému slovních druhů

Michaela Paldusová předložila k obhajobě kvalitní práci, která si klade dva úkoly: zaprvé představit a použít metodu kontextové analýzy, která zatím u nás není příliš využívána, a zadruhé prozkoumat její pomoci, zda mají číslovky dostatek svébytnosti na to, aby byly vyčleňovány jako samostatný slovní druh. Práce je korpusově zaměřena a apriorně preferuje gramatickou formu před významem.

Autorka práce nejprve vymezuje jazykový materiál, s nímž pracuje. Není sporu o tom, že nic lepšího než existující jazykové korpusy nemáme k dispozici; není tedy myslím třeba obhajovat korpusy zdůrazňováním jejich reprezentativnosti, zvláště když není jasné, proč mají být mluvené korpusy reprezentativní sociologicky, zatímco psané žánrově. Další kapitola je věnována rekapitulaci přístupů k vyčleňování slovních druhů jednak ve světové, jednak v české lingvistice. V obou podkapitolách autorka postupuje stejně: pokouší se použít každého ze tří obvyklých kritérií jako kritéria jediného a sleduje, jak dobře slova do slovních druhů rozděluje. Způsob aplikace těch tří kritérií je však nejasný, až náhodný: a) není pravda, že mezi interjekcemi, partikulemi, prepozicemi, konjunkcemi a deiktickými slovy není žádný sémantický rozdíl; b) je podivné charakterizovat zájmena obecně jako slova vyjadřující osobu, číslo, pád a u některých slov i jmenný rod; c) proč jsou spojky podřadivé a spojky souřadivé rozlišovány už na úrovni slovního druhu (syntaktické kritérium je tu tedy aplikováno docela do hloubky), kdežto o citoslovcích a částicích se neříká nic? Celkově je tedy autorčin závěr, že každé jednotlivé kritérium je neefektivní, postaven na písku a není přesvědčivé. (Obzvláště syntaktické kritérium autorka podle mého názoru zamítá neodůvodněně.) Na konci kapitoly ještě diplomantka stručně charakterizuje základní české mluvnické a slovníkové příručky z hlediska jejich přístupu ke slovnědruhové klasifikaci. Na přístupu PMČ se snaží ukázat neefektivnost morfologického kritéria na slovech *rád* a *jaktěživ* (což jsou ojedinělé výjimky), *atašé* a *filé* (ta sice nemění svůj tvar při flexi, ale morfologické kategorie substantiv evidentně vyjadřují) a *hajný*, *krejčí*, *telecí* (ta mají sice flexi adjektivní, ale mají jeden rod jako substantiva). Přístup MČ2 zůstává bez oponentury. Celá kapitola se končí tabulkou srovnávající tradiční pojetí slovních druhů s pojetím tektogramatické roviny FGP; srovnání ukazuje, že stejně jako číslovky jsou na tom při vyčleňování slovních druhů zájmena.

V další kapitole výklad pokračuje logicky k vymezení slovního druhu číslovek v české jazykovědné literatuře a také k jejich další, vnitřní klasifikaci. Následuje představení metody kontextové analýzy a popis přesné podoby provedeného výzkumu. V něm si diplomantka rozdělila číslovky na substantivní, adjektivní, nesklonné (raději: neohebné) a „numerické“; v poslední skupině se ocitly číslovky s různými syntaktickými i morfologickými vlastnostmi, což zřejmě reflektuje i diplomantka, když připouští, že zařazená slova *jedna až čtyři* nesplňují všechna kritéria dané množiny. Analýza, kterou autorka práce koncipovala vzhledem k rozsahu a náležitostem magisterské práce vhodně a dostatečně, je statisticky vyhodnocena a srozumitelně popsána. Ve výzkumu byl porovnáván na vhodně vybraném vzorku slovnědruhový kontext jednotlivých skupin číslovek s kontextem substantiv, adjektiv a adverbii. Diplomantka si je přitom správně vědoma, že slovní druhy jsou „skupinami relativně heterogenními“ (s. 55) a že by v jejich rámci i uvnitř srovnávaných slovních druhů mohla provést klasifikaci jemnější. Když se kontext skupiny číslovek a jí odpovídajícího slovního druhu výrazně lišil, diplomantka přistoupila k interpretaci a motivaci rozdílu odhadovala – činila tak podle mého názoru plauzibilně. (Je však třeba zdůraznit, že její

odhady by v zásadě bylo možné, arciže pracné, korpusovou analýzou potvrdit, nebo vyvrátit.) V druhé fázi autorka srovnávala kontext několika vybraných číslovek se zástupci jiných slovních druhů zhruba stejné frekvence. Jak sama poznamenává na s. 60, kontextová analýza se ukázala jako zvlášť platná tehdy, když na úrovni jednotlivých lexémů korigovala výsledky analýzy plošné.

V závěru diplomantka svůj výzkum rekapituluje a hodnotí. V návaznosti na jeho výsledky vyslovuje „pochybnost o jednoznačné autonomii“ číslovek „a potřebě je vymezovat“ (s. 64). To si troufáme označit za závěr značně přehnaný. Autorka totiž provedla (více po diplomové práci nelze chtít) kontextovou analýzu pouze *nejhrubší možnou*, neboť kontext srovnávala pouze v jediném parametru – v první z morfologických značek (tedy na základě lingvisty vložené informace). Tuto metodu však je možné dále zpřesňovat: v případě tzv. „numerických“ číslovek a adjektiv, které se podle autorčiny analýzy tak podobají, by např. mohlo být podstatné zkoumat, zda to substantivum, které po nich tak často bezprostředně následuje, je stejně často v plurále; a dále: zda stejně často vyjadřuje stejnou hodnotu kategorie čísla jako sledovaný výraz samotný, zda stejně často vyjadřuje stejnou hodnotu kategorie rodu a pádu atd. V syntakticky anotovaném korpuse by pak stačilo zeptat se jednoduše, zda jsou „numerické číslovky“ a adjektiva stejně často shodným přívlaskem substantiva, které se v jejich blízkém či bezprostředním kontextu vyskytuje. (Jako následující se ovšem nabízí otázka, zda jsme to, co těmito výzkumy zjistíme, nevěděli předem.) Snad by při rozhodování o dostatečné autonomii slovního druhu číslovek bylo možno kromě kontextu těchto výrazů přihlídnout i k takovým vlastnostem slov tvořících jeho jádro, jako je skutečnost, že tvoří číselné řady, že tvoří určitým způsobem složené výrazy, že je lze zapisovat číslicemi apod.

V posuzované práci mi chyběl ještě jeden moment: totiž jakýkoli signál autorčina vědomí, že stejně platným adeptem na podobný výzkum jsou deiktická slova. S číslovkami mají prakticky stejné vlastnosti formálněmorfologické, funkčněmorfologické i syntaktické; oba tyto slovní druhy mají specifické vlastnosti slovtvorné; a oba se vyčleňují jako slovní druh pouze na základě nějakého významového rysu, který uživatelé jazyka vnímají jako podstatný.

Michaela Paldusová byla při psaní práce omezena očním onemocněním. Nebudu proto v posudku poukazovat na formální chyby, jichž se dopustila – snad jen se dvěma výjimkami: angličtina v abstraktu připomíná strojový překlad a rozvitě příslovečné určení se v češtině neodděluje čárkou.

Předložená práce Michaely Paldusové dostojí nárokům, které jsou v ÚČJTK na diplomové práce kladeny, a může být podkladem k obhajobě. Je cenná tím, že prozkoumává možnosti zatím neetablované výzkumné metody, je rozumně rozvržená a celkem pečlivě vypracovaná. Navrhuji hodnotit ji jako velmi dobrou.

V Praze 9. září 2012

doc. Mgr. Robert ADAM, Ph.D.